

ԳՐԱԿԱՆ

ԵՐԲԵՄՆ...

.

Ազատած ենք վերջապես մատին կարևորին:

Մենք մեզի:

Տղաք, ժառանգաւորներ, կը վազվզեն, անյազուրկ՝ մշտակայտառ ընկալչութեամբը իրենց պտման, ժանդագիծ զգայաւանքներուն:

Ոմանք, սակայն, յանկարծական թափով մը, կը մերկանան իրենց ազու թարմ անփութութենէն երբ, յատնական չքեզ տաճարը ետեւ ձգելէ վերջ, կ'ուզուին աւերակին, որ հայկական վաղնջաւոր եկեղեցի մը կամաքը կը հասն անոնց հողիին ու մարմինին աչքերուն:

Առանց որ գգան տարկաւ, անոնց գէմքին խառաք արտմութիւնը կը փոխուի ծանր բեկումի, մինչ չմատուցուի ճիշդ մը տպաւորուելու լրջութիւն մը կը կենցնէ անոնց եռանդը: Զիշէ թ որ, իրենց ցեղին ողբերգութիւնը, նստաւորան պատմաւանի մը նման, պիտի հետեւի իրենց ուր որ ըլլան: Ու պիտի չնմանին իրենց տարեկիցներուն, ուրիշ ազգերէ: Բոլորն ալ, մեր ժողովուրդին խոնարհազոյն խաւերէն, անոր զօրախառ բայց հաստատ ալ տուրքերուն մասնատուփերը իբրեւ, կը խոնարհեն իրենց նայուածքը, վախճալով խառվել պագերուն սաւազը աւ կը փափառն: Ու անոնք ինքի մը թուին յաւելի խելեակներ, զարէ ի զար պատառտուած բայց միշտ ալ կարանուած երազին որուն սրտառու զեղեցիկութիւնը որքան մեծութիւնը Պաղեստին ալցեցող մը պիտի զգայ աւելի հետաւթեամբ: Կ'աղօթեն թէ անկալի կուտան արիւնոտ զօրութիւն որ իրենց հողինբուն մէջ կը յառնէ սա պատերուն լուռ վկայութենէն: Իրենց տարիքին, առանց աւերակի մը մէջ ծուկի զաւուս եւ կրեւ եմ այդ զօրքը իմ հողիին մէջ, ամէն անգամ, երբ թըշ նամիին զնդակին տակ ինչեւ մեր մէկ զոհը գտեր եմ աչքերը բաց, պատգամի մը պէս, իր արիւնին մոռ ծիրանին հազած երկնցեր:

Ան ալ լուռ վկան՝ չըսուելիք բաներու: Կ'ըսին թէ տրտում է հայ գրականութիւնը: Ի՛նչ կ'ուզէին որ պատմէին մեր տղաքը: Ու, մի ժողովուրդ որ մեծերուն տառապանքը, կեանքին կուսնովը իվերջոյ ոճի մը կը յանգի: Պարմաններ, իրենց զգայաւանքներուն նորութեամբը մեծերէն շատ աւելի խոր կ'առնեն սակայն անիրաւութիւնը սա աշխարհին: Ու այս անհամեմատութիւնն է որ աւելի յուզիչ կ'ընէ տղոց արցունքը:

Չեն լար: Տեսայ որ ոմանք կ'աղօթէին: Ուրիշներ, իրենց զուխը ասփերուն յանձնած, կը նային իրենց ներք, թրեւս վերստին ոտքի-հանելու համար կարաւանը իրենց նախնիքներուն որոնք աշխարհ մը արգելք ընդունելով հեռաւոր հիւսիսներէն հոս են Բաւոսեր, Քրիստոսի երկիրը ու ալ չեն դարձեր: Դարեր առաջ աւ ժողովուրդ տերուն վրայ թրեւս կը կանգնէր տաճար մը, նման այն հազարներուն որոնք հայրենի ծմակներուն, զոգարիկ շուքերուն ու անապակ աղբիւրներուն մշտապաշտօն ըլլաւորութիւնը «կը վերադառնին», հիմա կործանած կամ թանգարանի վերածուած: Դարեր առաջ, սա քաղցրաձայն տղուն նստած քարին տեղը, ուրիշներ անոնք ալ տղայ, Քարորին «Երկնամանդ» կատարին իրենց շարականները կը մրնջէին զէպի զահոյքը Ամենակալին ու երկինքի պարտէզներուն մէջ, մարմնաւորէն ալ ազատագրուած իրենց նախնիքը կարաւանը կ'աղօթէին քաղցրութեամբ ու սիրանքով:

Տղոցը քովն է անոնց առաջնորդը, որուն վեզարը սեւ պայծառութեամբ մը կը շողայ բարկացած արեւին տակ: Ան ալ տրտում է, թրեւս այցուելով ստուերէն հին վարդապատներուն որոնք աւ խորանին վրայ — սեղանաքար կանգուն է հիմա — իրենց հեռու ժողովուրդին «մեղաց քառութեան» եւ «հոգւոցն փրկութեան» համար, ամենօրեայ Սուրբ Պատարագ կը մատուցանէին: Ինչպէս կ'ընեն արդէն աւագ սըրբաւարներուն մէջ իրենց յաղորդները:

Զուքին մանրադիր աւետարանը կը թուի զողալ, մինչ խաժ իր աչքերը չեն ուզեր նայիլ: Հով մը կ'անցնի թեթեւ մը շարժելով «բոց առած», խաբտաւ մօրուքը: Լուռ պաշտամունք: Որմէ վերջ տղաք կը բողոքեն զինքը: Կը խօսի կամաց, ու կը բացատրէ:

• • •

Արեւիկա արդարեւ չէր զգար:

Ամպի երկու կտոր վար կ'իջնեն, ու
անոնք ձեւը ունին պատմականաւած մար-
միններու :

Թեթեւեղ, զովագին հովը քիչիկ մը
գնարատած է դաշտէն վեր հրուած ճնշումը
փոշեխառն լոյսին: Ու Այլակերպութեան
յեռը կը շարունակէ խառանալ, տրտմիլ:

Բացառել մը, գորշ ու տոգոյն տանիքը
յունական վանքին, որ գագաթէն վանուած,
զաւրիթաի նայող խորշով մը ստիպուած է
գոհանալ:

Հերմոնները վերածուած են հասարակ
հոդակոյտերու :

Գալիլիոյ ծովէն երեւցածը միշտ նոյն
կտորը եղջերածէ ապակիի:

Ու մեր ոտքերուն՝ դաշար փռչեխառն,
ուսէ նհտուած վարչամակ:

... Շուր կը փնտռեմ:

Աղտոտ է, հակառակ իր հոծ ութեան,
ինչ որ չէնք բերր կուտան:

Հոս ու հոն ծառեր, — միշտ փորձ
 օտկան — որոնց կտուղը ճիւղերէն գետին
 ինկած գեղնորակ սեւը տաք է տարօրէն Ի
 Ըսես արեւէն գոյնը միայն կ'առնեն, կ'ազը
 աւելի հեշտութեամբ կործեցու մեր գլխուն։
 Առանձնանալու խուլ, խոր ստիպում
 մի։

Կը քաշուիմ պարպուած աւերակը
դէպի:

Մեղձ են իմ քայլերը :

Ու մեզման հետ անձայն արձագանգն
ալ պատահութիւնն ի վար, դարերն ի վար՝
ինձի հետ եմ իմ պապերը:

Ինծի հետ՝ Դավիթասի ձկնորսները, որոնք քանի մը հազար տարի առաջ, Նմամիցորեկի մը, չուք փնտռեցին սա տեղերուն ու հզաման։ Կը հարցնեմ ալ

— Ինչո՞վ շինելիք պիտի ձեր տաղա-
ւարները, անտաղարթ սա տեղին վրայ:

Ու կը բուսնին, նոյն ափսոսէն՝ լճափը:
սէզեբը, Վարդապետը ու հազարներուն աճ-
բոսր:

Կը քայլեմ ապակայն ե

• • •

Մինեմկ, Կոլորադոյին, իմ պատգեցողւ ա պ
ւերակին մէջ:

Արեւը ծանր առւգ է հիմա, ինչպէս
գեղին պատանք ու խղճող տաքութիւն,
պատերն ի վար հակալ եկեղեցիին: Ինչպէս
թրթռազին, անապակ շղարշ մեր մատու-
ռին ոսկորներուն: Աւ կը հեծայ ոսկեգոյն
իւր ցաւը, կեցնեցող զիս իմ աչքերուս
կարօյնին խորը:

Դրեթէ ձերազիր, խորանին առջեւ,
բայց չկուարեւով Ժուհեբա Կորոնց Կորոնց
եմ տեղը: Դորչ կուանիթէն որ սեղանն է
հոս, բաներ մը կը շողան, տունց ըլլա-
լու մէ քնծի կողքայ Գլալ կանչը դժ-
բախտ, այդ տեղանին, ահապը իր սպասու-
մէն Թեւադրուած, նման մէկուն որուն
ըլլաբ բռնուած լեզուն բայց աշխարհ բա-
ցաորեւ տեղէին ու չկրնալին ծարօրէն
նիւղ է մեր ժողովուրդը երբ քարերն ալ
բաւի կը տանէ:

Ճերմակ փողոց մը, մանր խաչեր, քա-
նի մը տման ծաղիկ, նրկու տաք մոմ ու
սկիհ մը քառ պիտի գտնին որպէսզի սա
քարերը ելլէին, Թոթաւով, իրենց սա
ծանաչ գեղղին օպտանքներ, քերէին ի-
րարու փրկեն ապարները տա Կապէէնի դուռ
հարստութի մը պէս գողտրիկ եղեղեցին
սր օր մը փառած ըլլալու էր հոտ իր կա-
թողիկէնս Վատան եմ թէ խաժապեի վար-
պետը պիտի չուղէր աւելին: Տղաքը առ-
ջին ձգած, պիտի հուժար տուր խոր-
հուրդին:

Վերադարձվող խորին, անհաս ան-
սկիզբն ։

“ 4 4 ”

*Ոհ ինչ որ կ'երգէ : առ
Հաւան է ջութակ տիրողի մայրեղին հասկներն
Գարշաթը կատարքովս գոտյունս :*

Անդառնալով, ուղարկեցինք տեղացի փառա-
բան իր փառաբանները կը վառու գործելու ու
կը նային

Նապերեւեմ: Թոյր քան ի զ'անցնի գրկս
բախէս արէպի հոգ, . պապերոյն ա ճամբով »

Զարգացածագետ սխանի մեղաքարը, գարգիւ
մանակի պէս, իր շուքովը կը պատուարէ
դէպքում մէջը նհար գոգութիւնը պատահող
է ոք հասկնամ: Նիւնտէ դրկոսած մարդու
բնին տուգը, չորցող պղծնինն, տրուն
ցտար անբացատրելի էր ինծի, իմ թողոյ
ծրբոսու, երբ պղծմանը շարշարած պտա
հուտ, կ'անցունէ ծովանդու մարդարեկին ուս:

յուսականէն ր գլխիկը դրած այդ խնդն հոս վաճարներուն զատապարանքին, յիմարի պէս, չկրնալով սօսի մը, կաղնի մը, առ նուազն ձիթենի մը կոթողել, ուզած ջուրի կուշտին, որպէսզի փռէր իր մարմինը անոնց իւղոտ, քեր ստուգներունը:

Ձեռքերս կը կապին ճակատս:

Պատէն անդին, դուրսի մեծ ճամբուն վրայ տղաք կուգան ու կ'երթան...»

«Լերիմք ամենայն, այսօր ցնծացնեմ
Ընդ մեծապայծառ փառսքն Սեպուհոյ
Գերազանց լերիմն...»

Ձայն արտաբերող տղուն շրթները կը կասկածի՞ն թէ ամբողջ պատմութիւն մը կը թափեն վրաս: Ամբողջ աշխարհ մը կը ճարտարապետեն, այնքան արագ ու կատարել, որքան կ'ըլլան մեր երազներուն մէջ, բաց թէ գոց աչքով:

Երբեմն բառերը ունին այդ ուժը:

Բաց թէ քոց մն աչքերի, չեմ կրնար ճշդել:

Դիտեմ միայն թէ Այլակերպութեան լերան վրայ, արեւին տակ սպասումէն տրտնջող ձկնորսներուն հոս դադրած եմ խօսելէ: Իրենց վարդապետին վրայ միամիտ զմայլումէն դուրս քիչ բան ունին ինծի պատմելու: Տարտածօրէն կը զգամ թէ դեռ չեն լեցուած այն Ոգիով որ իրենց խեղճուկ անձնաւորութիւնները պիտի հանդերձէր ապագայ իրենց ապշեցուցիչ գիւրին: Ամպ կայ անշուշտ, ու նման՝ Մարկոսեան Քրիստոսեանին մէջ ինծի տըրած պատկերին, ուրկէ պիտի արձակուին Խորայէլին զոյգ մեծ մարդաբնիկներ: Պէտք է աւելցնեմ որ հոս, այսինքն Պաղեստինի մէջ, անունները քիչ անգամ իրաւ են: Ասոր համար էր որ մարդ Նաբաւին մօտէն անցած պահուն չի կրնար տեսնել զերեզման փնտռող մեծ հովիւը, զոր Վին-ելի քերթուածը կը յօրինէ... Թուղթի վրայ: Ու ասոր համար զօրաւոր է իմ մէջ ըզձանքը, ասնկ քիչիկ մը հեռուն տեսնելու թաղաւարութեանց հզօր մարգարէն, հրիւղէն իր կառքը քշելով գէպի սա

հողակոշտը զօր այնքան միամիտ հպարտութեամբ մը Թաքոր կ'անուանեն, ու Թափելու իր անեծքները նոյն մարդոց գլխուն որոնց մէկ մազն իսկ չէ փոխուած, այսքան հազար տարի է հաս:

Վարդապետ:

— Ան ալ չի կայ: Բայց վայրը լեցուն է անոր բացառականութեամբ: Ու հեղ մըն ալ կը շինուի իմ մէջ Այլակերպութեան հրաշքը, հակառակ իմ կամքիս: Ձկնորսներէն ան որ խոշոր կզակ ունի, պատուաւ տուած շրթներք ու շատ ծերունի հայր մը Թերեւս հոգեւարք ալ — ճիշդ ինչպէս էր պարագան Նիկիոյ լինին, ձկնորս Սիմոնին համար, զօր արդար ալ կը կոչէինք, ձուկ — խաշածը — բաշխելու իր խղճմտութեանը վարձատրելով —, ինծի կուգայ թէ բարձրացած է քարի մը խեղդուն ու ձեռքը աչքերուն հովանի ըրած, կը քննէ հուրիւրը, ընկնէ ուղղութեամբ, բերնէն կէս կախ հրամանը ուսկանները ջուր նետելու:

Ներկային ու անցեալին սա իրերաւ խառնումը կը տեսէ քիչ մըն ալ, մինչեւ որ յաղթունի երկուքն ալ ուրիշ բանի մը որ ոչ հրեաներուն պատմութիւնն է, ոչ ալ կրակին խաշած սա թշուառ սարը: Աւելի հեռու: Ու աւելի բարձր:

... Խաղաղ, ոսկեջուր լոյս մը որ վերածած է տեղը ուր ծնրադրեր եմ, դարառափի մը: Անկէ վեր, լեռը կը դիպուի, յատակէն կանանչ, հետզհետէ մաքրափայլ, ըլլալու համար անհուն կանանչութիւն մը որ ճերմակ գգակ ըլլալով դարձած է արեւի, ծառերէ, քարերէ, առնոց ալ ոսկեգուն, մերթ ալ մուր ճերմակ որոնք այդ հսկայութիւնը կանանչին ձեւաւորէին, ոճի տանէին... Խոտ է գետինը, մազի պէս բարակ խաւարով հայրենի լեռներուն: Յնկէ վար, խոնարհ հումը բլուրին, բոլոր բլուրներուն, մեղմ անխուժով, հետզհետէ պարզուելու նամախ, կազմելով դաշտագետնային տարաւ ծովութիւն մը, խարտեալ ու գորտխտ, ուր արտերը յամպարեայ քառակուսիներու կը նմանին, երանգներու անունն պէտպիստութեամբ մը, կախարդական կտաւի մը վերայ բանուած: . . . Հայոց աշխարհը: Ու անոր մէջտեղէն գոց կապոյտ երկը մը, հարիւրաւոր ոլորքներով որոնց իւրաքան-

չիւրին կիսազեղին՝ հանգույցը մեր գեղեցիկութեան, բոլորն ալ հովանոցին տակ հսկայական սօսիներուն, մինչ զճիտ շոյտ մը առնոց տերեւներուն աստղերը կը վստէ ու կը մօրէ փոխնիփոխ՝ Հայրենի գետի ափունքին մարդեր որոնց համբանքը չի կայ

«Ուրպէս զուլազ առ տփն ծովուն»:

Քաղաք, գոհ, շուրջ, բարի դէմքեր, այդ մարդերը, ինծի նման ու անման, իննոք կը նային մեր արտօնութեամբը, բայց չունին մեր ողբերգութիւնը: Ոմանք ձիւրու վրայ, աղիղները ուսնեպանութիւն, խորխտ ու անհամբոյր, ամբոխին վրայ իրենց նայուածքը պտտցնելով, նման ամէն զարեւու իշխանադարերուն: Ուրիշներ ուրոնք լարիւր են վրանները ու անոնց մուտքին իրենց սպասումը կ'ընեն անառն ու օրհնութեան զօր զգաստութեանց Ոսկի Մայրը պիտի բերէ վերիւն, լեռան սիրտէն հանելով կախարդական քաժակը մարդերու երջանկութեան, որ տարին հեղ մը, Նաւասարդի առտուն կը պատուէ անհուն կուրծքը լեռներու լեռան ու կը բաշխուի ամենուն: . . . Մերեր, փարթաւ մօրուքներով, առանց գաւազանի, քիչ մը թխացած ու թեփոտ իրենց մօրթը շփշփելով կուշտ մարդոց հանդարտութեամբ, և ուրոնց հակադէմ տակ մահը հասունցած խառն մը ինչպէս, կը բարբախէ յստակ շիջումով: Կիներ, պարզ, փայտազին, և նուշ մօրերէն բաց մօրթերով ուր բաշէ ու ոսկին անխմանալի գաշնաւորումով մը հիւստած ըլլային դանդաղ ձիւնին ու զեղծի դալուկին: Զաւակներու ողկոյցի մը մէջ, բոլորն ալ փթինազարդ տարաշնանային ծաղիկներու քնքշութեամբ: Ու պարմաններ օրոնց սաթէ ու յամպարէ միանները կը համբուրուին կանանչէն ու փրփուրէն: Ու պարմանուհիներ, վարդերով պտուղաւոր, բենդեայ երազի նման, որոնք կը պտտին, կը խօսին, կը խնդան, շուր կը նետեն աղոց աչքերուն, մարելու համար աստեց կրակը ու չեն վախճար: . . . Ու հարսներ, ոսկիներու շարոցին մէջէն կրկնապէս ոսկիացած:

Ու հազարներ, այսպէս: Զգաստութեանց Մայրը, որ ձգած իր տաճարին գահոյքը, ելեր է պտոյտի դաւկներուն մէջ, աշխարհախումբ սա հանդէսին:

Գետեմ որ Նաւասարդի առաւօտն է: Ու կը տեսնեմ բանակը վրաններուն, կուրծի կոկոն, շուրի երկու եզրերը շուշանոց: Մուխերը կը չինեն իրենց սրնները: Ու վին ու բամբուլ: Ու փոք ու թիւրուկ: Ու անպատու քաղցրութիւն՝ սիրտերը միսերուն ներքեւ: Ու ազաւեր: Ու տատարակ: Ու գետին մէջ ծաղկող մարմինները մեր եւրիտասարգութեան . . .

Ու Ոսկիամայր Աստուածունին իր ուսերէն թափ կուտայ սրբազան թռչուններուն, մինչ իր ձեռքէն բաժակը իր անհրեւիջ բարիքը կը գեղու, անհատուտ ճառագայթումով, դէպի բոլոր անկունները հայոց աշխարհին: . . .

և . . .

Տղայ մը կը դպի ուսիս:

Վեր կ'առնեմ պուխս: Տեսիլքը թռած է: Շրջավայրը, բարի լոյսին մէջ, ինքն իր վրայ կը խանձի: Որը յառաջացած է ու աւազը պատերուն երեսէն կը շողայ: Կ'հլլիւմ օտքի:

Ինքուզ Քարոյը թշուառ արտօնութիւն է աչքիս:

Պիտի իշններ:

Որքան պիտի ուզէի որ Աստուածորդին իր փառքին համար եղած ըլլար քիչ մը աւելի բժականդիւր ու ընտրած իրեն վայելող գաղաթ մը, նման անոր զօր քիչ առաջ աչքիս առջեւ բռնած էր իմ տեսիլքը:

Քարոյը ու Հերմոն:

— Արագած ու Արարատ:

Ու շրթներս կը գոցուին

«Ո՛ր օտար ինձ զոնիս ծխանի
Աւ զառաւօտն Նաւասարդի»:

Երբեք զարեւով կը մտածեն մարդիկ, վարկեանով ըսելու համար այդ մտածումը:

Թ. ՕՇԱԿԱՆ

(ՎԵՐՋ)

